

Alustus Tiililä-seurassa 4.11.2013

Olavi Peltola: Bonhoeffer

Lähde: Eric Metaxas, Bonhoeffer. Pastori, marttyyri, näkijä, vakooja. Oikeamielinen ei-juutalainen vs. kolmas valtakunta. Turenki 2013.

Diedrich Bonhoeffer 4.2.1906 – 9.4.1945 (kuoli 39-vuotiaana)
Hitler 20.4.1889 – 30.4.1945 (kuoli 56-vuotiaana)

Johdantoa

Alustukseni Metaxasin Bonhoeffer-kirjan pohjalta jakautuu kahteen osaan. Ensin on luettelomainen läpileikkaus Bonhoefferin elämästä. Se antanee raamit toisella osalle, jossa tartutaan joihinkin ainakin itseäni kiinnostaviin kirjan kohtiin. Toivon niistä olevan hyötyä muillekin. Suluissa olevat numerot viittaavat kirjan sivuille.

Tämä kirja on pääasiassa kuvausta Saksan sisällä tapahtuneesta vastarinnasta. Vastarinta kohdistui Hitlerin luomaa kansallissosialistista, natsista ideologiaa ja sitä valtiota vastaan, jonka tuo ideologia oli ottanut valtaansa vuoden 1933 jälkeen 12 vuodeksi. Vastarintaa kuvataan Diedrich Bonhoefferin toiminnan ja kirjoitusten avulla.

Eino Murtorinteen kirja *Risti hakaristin valossa* (Vaasa 1972) selvittelee myös tätä taistelua ja nimenomaan Pohjoismaisten kirkkojen johdon suhtautumista siihen. Piispa Hans Liljen kirja *Pimeässä laaksossa* (Pieksämäki 1952) taas on henkilökohtainen kuvaus vangitsemisesta ja kuulusteluisista.

Minnamari Helaseppä on v. 2005 tehnyt väitöskirjan *Die Lutherische Bekenntnisgemeinschaft und der Kampf um die Thüringer evangelische Kirche um 1933/34–1939*.

I. Läpileikkaus Bonhoefferin elämästä

- Bonhoeffer syntyi 4.2.1906 aristokraattiseen kulttuurisukuun. (14,16)
- Bonhoefferin isä oli professorina Berliinin yliopistossa 1912–48. (21)
- Herrnhutilaisuuden vaikutus kodissa (20). Äiti oli uskossa, isä agnostikko. (22).
- Bonhoeffer ilmoitti 14-vuotiaana 1920 haluavansa ryhtyä lukemaan papiksi. (46)
- Aloitti teologian opiskelun 17-vuotiaana 1923 Tübingenissä. (52)
- Jatko opiskelua Berliinissä 1924–27. (69)
- Väitteli tohtoriksi 21-vuotiaana 1927 (74)
- Saksalaisen seurakunnan pappina Barcelonassa 1928–29 (80–98)
- Jatko opiskelua Berliinissä 1929 ja kirjoitti dosenttiväitöskirjan. (100)
- New Yorkissa Unionin teologisessa seminaarissa 1930–31. (110–129)
- Berliinissä dosenttiluennoitsijana 1931–33. (130–149)
- Hitler pääsi lopulliseen valtaan vuoden 1933alussa. (150–162)
- Juutalaisvastaiset lait tulivat heti voimaan – ei saa ostaa. (163–177)
- Uusi natsiuskonto. (182–184)
- Saksalaiset kristityt. (185–188)
- Pappien hätäryhmä syntyi – 6000 ilmoittautui jäseneksi. (193, 195, 202)
- Alkoi avoin kirkkotaistelu ”Saksalaisia kristittyjä” vastaan. (206, 207)
- Barmenin julistus ja Tunnuskirkon synty 1934. (235–243)
- Bonhoeffer oli Lontoossa saksalaisen seurakunnan pappina 1,5 vuotta 1934–35. (207–217)
- Huhtikuussa 1935 Bonhoeffer aloitti 23 opiskelijan kanssa laittoman Tunnustuskirkon teologisen seminaarin johtamisen kaukana idässä Pommerissa (260). Lopulliseksi paikaksi tuli Zinkenwaldissa oleva maatila, jossa oli ollut yksityinen koulu. Paikkakunta oli osa Stettiniä. Kaikki oli aloitettava alusta – huonekaluja myöten (280). ”Rukouselämän ja yhteyden Jeesukseen oli oltava keskuksena.” (287)

- Nürnbergin lait saksalaisen veren puhtaudesta juutalaisia vastaan tulivat voimaan 15.9.1935. (295)
- Tunnustuskirkon synodissa ei uskallettu ottaa selvää kantaa lakeihin, sillä valtio takasi pappien taloudellisen turvallisuuden. (297)
- Bonhoeffer teki matkan seminaarilaisten kanssa Ruotsiin Stettinistä 1.3.1936 ja joutui ulkoministeriön hampaisiin. Kirkon ulkomaansuhteita hoitava piispa Heckel syytti häntä pasifistiksi ja valtakunnan viholliseksi (301). Se oli raju ilmianto.
- Bonhoefferin lupa opettaa Berliinin yliopistossa kumottiin 1936.
- Bonhoeffer piti luennon, jossa oli lause: ”Se joka tietoisesti erottautuu Saksassa Tunnustuskirkosta, irrottautuu pelastuksesta.” (302). Luento julkaistiin Evangelische Theologie -lehdessä kesäkuussa 1936. Lehti myytiin heti loppuun, ja hirvittävä vastalauseitten ryöpy alkoi. (302)
- Tunnustuskirkolta (4.6.1936) Hitlerille käteen muistio, jossa kysyttiin suoraan, onko kristillisyyden poistaminen virallista politiikkaa, mitä on ”myönteinen kristinusko”, miksi puolue pakottaa vihaamaan juutalaisia. Kun Hitler ei vastannut, muistio vuodatettiin julkisuuteen. Se levisi miljoonapainoksena myös ulkomaille (303). Vuodattajat vietiin Sachsenhausenin keskitysleirille, ja Tunnustuskirkon juutalainen lakimies Weissel kuoli siellä muutaman viikon kuluttua (304). Osa Tunnustuskirkon papeista luki muistion saarna- tuoleista 23.8.1936. Gestapo merkitsi muistiin näiden pappien nimet. (304)
- Olympialaiset 1936 – Saksa on täynnä kristittyjä, propagandaa. Naiivi Frank Buchman. (264, 305, 307)
- 1937 natsit kävivät Tunnustuskirkon kimppuun, yli 800 pappia ja maallikkojohtajaa vangittiin (307). Tunnustuskirkon keskeinen vaikuttaja Niemöller pidätettiin, ja hänestä tuli Hitlerin henkilökohtainen vanki ensin Sachsenhausenin ja sitten Dachauin keskitysleirille. Liittoutuneet vapauttivat hänet v. 1945. (311).
- Kesällä 1937 Bonhoeffer johti viidettä puoli vuotta kestävästä kurssista seminaarissaan (313). Sen jälkeen Gestapo sinetöi Zinkenwaldissa seminaarin ovet. Nyt työ jatkui Pommerissa yhteisöllisten pastoraattien muodossa (314). Seurakunnan johtava pappi sai ”avukseen” 7–10 ”apupappiharjoittelijaa”. Nämä kokoontuivat paikalle matkustaneen Bonhoefferin kanssa opiskelemaan. V. 1938 Pommerissa oli kaksi tällaista tyhmää.
- V. 1938 Bonhoefferia kiellettiin oleskelemasta Berliinissä, jossa hänen vanhempiansa koti oli ollut hänen keskuspaikkanaan. Hän sai olla vain vanhempiansa luona. Opiskelu jatkui vielä v.1939. (316)
- Keväällä 1938 Hitler miehitti Itävallan (324). Ks. Thüringenin piispan Sassen ylistystä Hitleristä. Jokaisen papin uskollisuudenvala Hitlerille. Tunnustuskirkko jakautui (325). Samana vuonna myös Tšekkoslovakian kohtalo oli vaakalaudalla.
- Englannin pääministerin Chamberlainin sopiman Münchenin rauhansopimuksen mukaan Sudeettialueet luovutettiin Saksalle (331).
- Raaka kristallisyö 9.11.1938, jolloin kaikkialla Saksassa juutalaisten kodit ja kaupat ryöstettiin ja synagogat sytytettiin palamaan ja paljon juutalaisia tapettiin (332).
- Samana vuonna Finkenwaldin piiristä 27 pappia oli ollut pidätettynä (335).
- Maaliskuussa 1939 Hitlerin joukot marssivat Prahaan (339, 365).
- Saman vuoden kesäkuussa Bonhoeffer matkusti Amerikkaan toimiakseen siellä vuoden opettajana. Mutta hän ei voinut jäädä, vaan palasi 26 päivän jälkeen Saksaan 27.7.39 (338–362). Ystävä arvioi hänen pikaista paluutaan Saksaan. Hänet olisi haluttu säästää Hitlerin kukistumisen jälkeistä jälleenrakentamista varten (363).
- Hitlerin joukot hyökkäsivät Puolaan 1.9.1939, ja Toinen maailmansota alkoi (365). Puolan juutalaiset, aatelisto ja papisto oli tarkoitus murhata (370). Tekijöinä SS-joukot.
- Lokakuussa 1939 Bonhoeffer aloitti jälleen Pommerissa yhden yhteisöllisen pastoraatin 8 opiskelijan kanssa (368).
- Hitler oli jo vuonna 1929 ehdottanut, että joka vuosi Saksasta ”poistettaisiin” 700 000 heikointa saksalaista. Sodan sytyttyä aloitettiin toimenpiteet tällaisia ”heikkoja” vastaan,

- ensin vastasyntyneet ja sitten aikuispotilaat poistettiin ruiskeella ja häkäkaasulla (372). Sairaalatiloja tarvittiin sotilaille (373).
- Bonhoeffer tiesi salaliitosta Hitleriä vastaan ja antoi siinä henkistä tukea veljelleen ja langolleen (376).
 - Keväällä 1940 Gestapo pääsi selville laittomasta pappiskoulutuksesta, ja koulutus päättyi (378).
 - Saksa hyökkäsi 10.5.1940 Hollantiin, ja 14.6. saksalaiset olivat Pariisissa (379). Ihmiset olivat hullaantuneita menestyksestä (381).
 - Silloin Bonhoefferin ystävä Bethge tajusi, että nyt Bonhoeffer oli ylittänyt rajan ja liittynyt vastarintaliikkeeseen. Bonhoeffer nimittäin huusi julkisesti Heil Hitler (380). Hän oli siirtynyt pelkästä ”tunnustamisesta” määrätietoisesti toimimaan salaliittoon (385).
 - Nyt tuli polttavaksi kysymys viranomaisten harhauttamisesta ja siitä, mikä on totuus (383).
 - Bonhoeffer viimeinen kirja Raamatun rukouskirja ilmestyi v. 1940 viranomaisten raivoksi. Se oli psalmeista (386). Hän sai kirjojen kirjoittamiskiellon.
 - Bonhoefferin ystävien johtama Armeijan tiedustelupalvelu palkkasi 1940 hänet agentiksi. Nyt ei Gestapo pääsisi häneen käsiksi (388). Alkoi kissa ja hiiri -leikki natsiviranomaisten kanssa – ei vain Gestapo vaan myös Heydrichin johtama Valtion pääturvallisuusvirasto olivat kinterillä (389, 390).
 - Bonhoeffer muutti piiloon Müncheniin ja asui Ettalin luostarissa 1,5 tunnin junamatkan päässä (390). Yhteys Finkenwaldin veljiin jatkui pakettien ja kirjeitten muodossa. Jokainen kirje oli kirjoitettava erikseen, sillä monistaminen oli kielletty (392).
 - V. 1941 Tunnustuskirkon papit lähetettiin rintamalle, ja näin estettiin kirkon toimintaa (394).
 - Keväällä 1941 Tiedustelupalvelu lähetti Bonhoefferin kuukaudeksi Geneveen. Nyt hän saattoi kertoa protestantisille kirkonjohtajille salaliitosta. Hän keskusteli Vissert van Hooftin kanssa. Hän tapasi myös Barthin (395–397). Hän saattoi sieltä kirjoittaa Englantiin piispa Bellille, joka vei tiedot salaliitosta ulkoministeri Edenille.
 - Hitleriltä tuli 6.6.1941 armeijan johdolle komissaarikäskey. Kaikki kiinni saadut venäläiset upseerit oli tapettava. Hyökkäys Venäjää vastaan alkoi 22.6.1941.
 - Nyt myös Himmler yritti lopullisesti tuhota Tunnustuskirkon (405).
 - Syyskuussa Bonhoeffer oli jälleen Sveitsissä. Keskusteluissa hän sanoi, että Hitler lähesyy loppuaan voittoputkessa (405). Hän laati muistion Churchillille ja Edenille salaliitosta, mutta ei saanut enää heiltä mitään myönteistä tukea salaliitolle Hitleriä vastaan (406).
 - Saksalaiset kärsivät ensimmäisen kerran tappion 26.11.1941 Stalingradissa (409), ja 6.12.1941 Moskovon lähellä ollut saksalaisten rintama murtui. (410)
 - Vuoden 1942 Wannseen konferenssissa päätettiin tuhota juutalaiset Saksan vaikutusalueelta (411).
 - Huhtikuussa 1942 Bonhoeffer lähetettiin Norjaan (415). Siellä papiston taistelu Quislingin natsihallintoa vastaan oli toiminut, toisin kuin Saksassa.
 - Bonhoeffer lähetettiin Ruotsiin 30.5. 1942 tapaamaan piispa Belliä (418) ja kertomaan suunnitelmista Hitlerin kaatumisen jälkeisestä Saksasta (419). Englannin johto ei ollut kiinnostunut Stalininkaan tähden heidän suunnitelmistaan (423).
 - Kesällä 1942 Bonhoeffer rakastui 18-vuotiaaseen Mariaan (427) ja kosi häntä marraskuussa 1942 (438). He menivät kihloihin 17.1.1943. Bonhoeffer vangittiin 5.4.1943 (455) ja vietiin Tegelin vankilaan Berliiniin (460). Siellä hän oli 1,5 vuotta. Hän sai pitää Raamattunsa.
 - Epäonnistunut murhayritys Hitleriä vastaan 20.7.1944 (Valkyria). (503)
 - Maria näkee viimeisen kerran sulhasensa 23.8.1944 (518).
 - Bonhoeffer vietiin 4.10.1944 Gestapon vankilan pimeään kellarikoppiin (koko 2 x 1,5m). Täällä hän kirjoitti virren 600, jonka hän liitti kirjeeseen morsiamelleen 19.12.1944 (523).
 - Pommitus muutti Gestapon päämajan raunioiksi 3.2.1945. Samana päivänä myös natsien kansantuomioistuimeen putosi pommi ja armoton pääsyyttäjä Ronald Freisler kuoli. Ber-

- liinin yllä oli lähes 1000 lentävää linnoitusta, ja pommeja pudotettiin lähes 3000 tonnia. (527)
- 7.2.1945 lähdettiin kahtakymmentä salaliiton johtajaa viemään ensin 320 km päähän Buchenwaldiin ja sieltä etelään Flossenbürgin tuhoamisleirille. Joukossa oli mm. Itävallan kansleri, Saksan valtiopankin johtaja, amiraali, 4 kenraalia, johtava tuomari, kreivi Bismarck jne. (526).
 - 3.4.1945 lähdettiin Buchenwaldista kuljettamaan 16 vankia kuorma-autolla etelään kohti Flossenbürgin tuhoamisleiriä (543).
 - Bonhoefferilla oli mukanaan yksi Goethen teos, Raamattu ja Kuuluisien miesten elämäkertoja (553).
 - Sunnuntaina 8.4.1945 Bonhoeffer piti matkan varrella yöpymispaikassa jumalanpalveluksen luokkahuoneessa ja luki Jes. 53:5 ja 1. Piet. 1:3 (555). Kun hän oli lopettanut viimeisen rukouksensa, luokkahuoneen ovi avautui ja kaksi siviilipukuista miestä kutsui vanki Bonhoefferin. Viimeinen jakso matkasta Flossenbürgin tuhoamisleirille alkoi. Hänen saavuttuaan sinne alkoi öinen kuuden miehen (amiraali Canaris, kenraali Oster, kenraali Thomas, oikeusneuvos Sack, kapteeni Gehre ja Bonhoeffer) pikaoikeudenkäynti.
 - Maanantaina 9.4.1945 heidät kaikki hirtettiin. Leirin lääkäri kuvaili itselleen tuntemattoman vangin, Bonhoefferin, viime hetkiä vuosia myöhemmin (559).
 - Hirtettyjen miesten ruumiit poltettiin kasassa (559).
 - Kaksi viikkoa myöhemmin 23.4.1945 amerikkalaiset valtasivat Flossenbürgin (560).
 - Hitler teki itsemurhan 30.4.1945 ja Saksa antautui 10.5.1945.
 - Bonhoefferin vanhemmat saivat kuulla poikansa kuolemasta vasta 27.7.1945 Lontoossa pidetyssä ja Saksaan radioidussa muistojumalanpalveluksessa. Piispa Bell saarnasi (563–565).

II. Eräitä kirjasta poimittuja asioita

Asia 1: Herrnhutilaisuuden vaikutus

(20) Bonhoefferien lääkäriperheessä lastenhoitajina olevat sisarukset olivat hartaita kristittyjä, jotka olivat saaneet oppinsa Herrnhutin yhteisössä (sana merkitsee ”Herran suoja”). Heillä oli ilmeinen hengellinen vaikutus Bonhoefferin lapsiin. Herrnhutilaisuuden perusti kreivi von Zinzendorf 1700-luvulla, ja se jatkoi moravialaisen veljeskunnan pietististä perinnettä. Perheen äiti Paula Bonhoeffer oli lapsena ollut jonkin aikaa mukana herrnhutilaisuudessa. Kreivi von Zinzendorf puolsi ajatusta henkilökohtaisesta yhteydestä Jumalaan eikä tuon ajan muodollista luterilaisuutta, jossa painotettiin kirkossa käyntiä. Zinzendorf käytti käsitettä *elävä usko*, jota hän piti parempana kuin vallitsevaa ikävän protestanttisen oikeaoppisuuden nimikristillisyyttä. Hänen mielestään usko ei ollut niinkään älyllistä suostumista opinkappaleisiin, vaan henkilökohtaista, muuttavaa Jumalan kohtaamista. Herrnhutilaiset painottivat Raamatun lukemista ja kotihartauksia.

Bonhoeffer turvautui herrnhutilaiseen konservatiiviseen teologiseen perinteeseen koko elämänsä ajan. Hän käytti yksityisiin hiljentymishetkiin *Päivän tunnussanaa*. Bonhoeffer tunsu sen nimellä *Die Losungen*. Hän suositteli sitä morsiamelleen ja monille muillekin. Kirjaa on julkaistu Zinzendorfin ajoista 1730-luvulta lähtien. Kirjassa on joka päiväksi jae sekä Vanhasta että Uudesta testamentista. Päivän tunnussanan merkitys oli Bonhoefferille tärkeä, kun hän päätti palata Amerikasta Saksaan vuonna 1939.

Bonhoefferin äiti antoi hänelle rippilahjaksi ensimmäisessä maailmansodassa kaatuneen veljensä Raamatun, jota Bonhoeffer käytti elämänsä loppuun asti jokapäiväisissä hiljentymishetkissään.

Asia 2: Teologiaa ei arvostettu

Jo 14-vuotiaana Bonhoeffer ilmoitti lähtevänsä lukemaan teologiaa. (48). ”Oli hyvin harvinaista, että tähän akateemiseen eliittiin kuuluva nuori mies valitsi teologian opiskelun. Teologian opiskelu ja teologin ammatti eivät olleet korkeasti kunnioitettuja noissa piireissä. Yhteiskunnassa, jossa säädöt yhä selvästi erottuivat, yliopistoteologit olivat aika lailla erillään – akateemisesti ja sosiaalisesti” (Gerhard von Rad).

Juristiveljensä mielestä Dietrich oli kääntämässä selkäänsä tieteellisesti todentavalle todellisuu-
delle ja pakenemassa metafysiikan sumuun. Kerran heidän väitellessään tästä aiheesta Dietrich sa-
noi: *Dass es einen Gott gibt, dafür lass ich mir den Kopf abschlagen*, eli: ”Olen valmis panemaan
pääni pantiksi siitä, että Jumala on olemassa.” Ei ole helppo asia tulla teologiksi perheessä, jonka isä
on maailman johtavia lääkäreitä ja jonka esikoispoika halkoi atomeja Planckin ja Einsteinin kanssa”
(147)

Asia 3: Liberaaliteologia hallitsi

(70) Bonhoefferista tuli vuonna 1924 Berliinin yliopiston teologisen tiedekunnan opiskelija. Tie-
dekuntaa johti kuuluisa Adolf von Harnack. Hän oli Schleiermacherin opetuslapsi, teologialtaan
vankkumaton liberaali ja yksi 1800-luvun ja 1900-luvun alun historiallis-kriittisen metodin johtajis-
ta. Hänen lähestymistapansa Raamattuun rajoittui teksti- ja historiallis-kriittiseen analyysiin, ja se oli
saanut hänet päättelemään, ettei Raamatun kuvaamia ihmeitä koskaan ollut tapahtunut ja ettei Jo-
hannuksen evankeliumi kuulunut Raamatun kaanoniin.

Bonhoefferin opiskelutoveri kirjoitti hänestä: ”Tässä oli mies, joka ei vain opetellut ja kerännyt
jonkun mestarin *verbaa* ja *scriptaa*, vaan ajatteli itsenäisesti ja tiesi jo, mitä halusi, ja halusi mitä
tiesi. Olin kuulemassa (minusta se oli huolestuttavaa ja upealla tavalla uutta!), kun nuori vaaleatuk-
kainen opiskelija esitti vastaväitteen kunnioitetulle historioitsijalle, hänen korkeudelleen von Har-
nackille. Hän esitti vastaväitteensä kohteliaasti mutta selvästi varmoin teologisin perustein. Harnack
vastasi, mutta opiskelija väitti vastaan yhä uudelleen.” Tosin jotkut pitivät häntä ylimielisenä, sillä
hän ei suostunut alistumaan suoraan yhdenkään professorin vaikutusvallan alaiseksi.

(71) Oli kuitenkin yksi teologi, jolla oli Bonhoefferiin suurempi vaikutus kuin muilla, jota hän
arvosti ja kunnioitti koko elämänsä ajan ja josta tuli jopa hänen ystävänsä. Hän oli Karl Barth Göt-
tingenistä. Barth omaksui aluksi aikansa vallitsevan liberaaliteologian, mutta ennen pitkää hän alkoi
suhtautua siihen torjuvasti, ja hänestä tuli nopeasti sen varteenotettavin vastustaja.

(71) Barthin vuonna 1922 julkaisema raamatunselitysteos *Der Römerbrief* (Roomalaiskirje) osui
kuin ohjus sellaisten tutkijoiden norsunluutorniin kuin Adolf von Harnack, jotka eivät tahtoneet us-
koa historiallis-kriittistä linnoitustaan helposti valloitettavaksi ja jotka olivat tyrmistyneitä Barthin
tavasta suhtautua Raamattuun. Hänen lähestymistapaansa alettiin kutsua uus-ortodoksisuudeksi, ja
se puolusti ajatusta, joka oli kiistanalainen erityisesti Saksan teologisissa piireissä: että Jumala todel-
lakin on olemassa ja että kaiken teologian ja raamatuntutkimuksen *täytyy* tukeutua tähän perusolet-
tamukseen. Barth kyseenalaisti ja kumosi saksalaisen historiallis-kriittisen lähestymistavan vaikutus-
ta. Hän korosti Jumalan tuonpuoleisuutta kuvaamalla häntä ”täydelliseksi toiseudeksi” ja siksi ihmi-
selle mahdottomaksi tuntea muutoin kuin ilmoituksen kautta. Hän uskoi ilmoitukseen, mikä oli tyr-
mistyttävää Harnackin kaltaisille liberaaliteologeille.

(72) Harnackin teologia oli vähän kuin sananlaskussa Arkhilokhoksen kettu, joka tiesi monia pie-
niä asioita, kun taas Barthin teologia oli kuin siili, joka tiesi yhden ison asian. Bonhoeffer piti siilin
puolta, mutta hän oli ketun seminaarissa, ja perheensä ja kotialueensa Grünwaldin yhteisön kautta
hänellä oli monia kytköksiä kettuun. Älyllisen avoimuutensa ansiosta Bonhoeffer oppi ajattelemaan
kuin kettu ja kunnioittamaan kettujen ajattelutapaa, vaikka olikin siilien leirissä. Hän pystyi arvos-
tamaan johonkin asiaan sisältyvää arvoa, vaikka perimmältään torjuikin tuon asian – sekä näkemään
jossakin asiassa olevat erheet ja viat, vaikka perimmältään hyväksyikin tuon asian.

Bonhoefferin aikaan käyty väittely uus-ortodoksien ja historiallis-kriittisten liberaalien välillä oli
samanlaista kuin meidän aikanamme jyrkkien darvinististen evolutionistien väittely niin sanotun
älykkään suunnittelun kannattajien kanssa. Viimemainitut myöntävät, että mukana on mahdollisesti
jokin ”järjestelmän ulkopuolinen” – joku älykäs Luoja, jumalallinen tai muu – kun taas ensin maini-
tut torjuvat tämän.

Harnackin kaltaiset liberaaliteologit kokivat, että oli ”epätieteellistä” arvailla, kuka Jumala on;
teologin täytyy tutkia vain sitä, mitä meillä on, eli tekstejä ja niiden historiaa. Mutta barthilaiset kiel-
täytyivät: aidan toisella puolella oleva Jumala oli ilmoittanut itsensä näiden tekstien *kautta*, ja niiden
ainoa tarkoitus oli, että hänet tunnettaisiin.

Bonhoeffer ei pitänyt Raamatun tekstejä ”vain historiallisina lähteinä vaan ilmoituksen välineinä”, ei pelkästään ”kirjoitusnäytteinä vaan pyhänä kaanonina”. Bonhoeffer ei vastustanut historiallista ja kriittistä työskentelyä Raamatun tekstien parissa; hänhän oli oppinut Harnackilta, kuinka sitä tehdään, ja hän osasi sen loistavasti. Harnack kiittelikin tuota 18-vuotiasta vuolaasti luettuaan 57-sivuisen esseen, jonka Bonhoeffer oli kirjoittanut hänen seminaariaan varten, ja arveli että Bonhoeffer saattaisi jonakin päivänä tehdä väitöskirjansa siltä saralta. Ilmeisesti Harnack toivoi saavansa pojan taivutetuksi kulkemaan hänen jalanjäljissään (73).

(73) Tapansa mutkaan Bonhoeffer huolehti tarkoin siitä, että tietty etäisyys säilyi. Hän toivoi oppivansa vanhalta mestarilta mutta halusi säilyttää älyllisen riippumattomuutensa. Loppujen lopuksi hän ei valinnut kirkkohistoriaa. Hän oli eri mieltä kuin Harnack. Bonhoeffer uskoi, että kun Raamatun tekstejä sorkitaan niin kuin tutkijat tekevät, eikä mennä pidemmälle, jää jäljelle vain ”murskaa ja palasia”. Hänen kiinnostuksensa herättäjänä oli Jumala tekstien takana, Jumala joka oli niiden laatija ja joka puhui ihmiskunnalle niiden kautta.

Bonhoeffer kirjoitti toiselle professorille Reinhold Seebergille tutkielmassaan: ”Voidakseen tietää Jumalasta yhtään mitään ihmisen täytyy luottaa ilmoitukseen, joka tulee *Jumalalta*. Jumala kykenee puhumaan tähän maailmaan, mutta ihminen ei kyennyt kurottamaan ulos tästä maailmasta tutkiakseen Jumalaa. Tie oli yksisuuntainen, ja tämä liittyy oppiin armosta. Ihminen ei kyennyt ansaitsemaan tietä ylös taivaaseen, mutta Jumala kykeni kurottamaan alas ja armossaan nostamaan ihmistä häntä kohti.” Tämäkin professori oli eri mieltä, hän jopa kiihtyi. Hän luuli voivansa takoa järkeä röhkeän nuoren neron päähän vetoamalla korkeampaan auktoriteettiin. Niinpä hän keskusteli sinä kesänä etevien berliiniläisten akateemikkojen nuoren isän Karl Bonhoefferin kanssa. Jospa tämä merkittävä tiedemies saisi poikansa tajuamaan. Mutta isä ei halunnut vaikuttaa poikaansa.

Asia 4: Luento Jeesuksesta 22-vuotiaana

Väitöskirjansa valmistumisen jälkeen Bonhoeffer lähti vuodeksi (1928) seurakuntatyöhön Barcelonan saksalaiseen seurakuntaan (79).

(93) Bonhoeffer piti Barcelonassa luennon *Jeesus Kristus ja kristinuskon perimmäinen olemus*. Hän aloitti sen sanomalla, että Kristus on karkotettu useimpien kristittyjen elämästä. ”Rakennamme hänelle temppelin, mutta asumme omissa taloissamme.” Uskonto oli karkotettu sunnuntaiaamuun, paikkaan, ”jonne ihminen ilomielin vetäytyy pariiksi tunniksi, mutta vain päästäkseen takaisin (94) työpaikkaansa välittömästi jälkeensä”. Emme voi antaa Kristukselle vain ”pientä lokeroa hengellisestä elämästämme”, vaan meidän on annettava kaikki tai ei mitään. ”Kristuksen usko ei ole herkkupala sen jälkeen kun on syöty leipää, päinvastoin: se on leipä tai sitten ei mitään. Ihmisten pitäisi ainakin ymmärtää ja myöntää tämä, jos kutsuvat itseään kristityiksi.”

Ihailimme Kristusta eettisenä nerona, sanomme häntä suurimmaksi eetikoksi; ihailimme häntä siksi, että hän astui kuolemaansa uhrautuen sankarillisesti ajatustensa vuoksi. Vain yhtä asiaa emme tee: emme ota häntä vakavasti. Toisin sanoen: emme yhdistä oman elämämme keskusta Kristuksen väittämään, että hän puhuu Jumalan ilmoitusta ja on tuo ilmoitus. Pysyttelemme etäällä Kristuksen sanasta emmekä salli minkäänlaista vakavaa kohtaamista.

Pystyn epäilemättä elämään Jeesuksen kanssa tai ilman Jeesusta, kun pidän häntä uskonnollisena nerona, eetikkona, herrasmiehenä – aivan kuten loppujen lopuksi pystyn elämään myös ilman Platonia ja Kantia. – – Jos Kristuksessa kuitenkin on jotakin, mikä vaatii täysin vakavissaan elämäni kokonaan, koska Jumala itse puhuu tässä, ja jos Jumalan sana tuli kerran läsnä olevaksi vain Kristuksessa, niin Kristuksella ei ole minulle vain suhteellista vaan ehdotonta, pakottavaa merkitystä. – –

Kristuksen ymmärtäminen merkitsee Kristuksen ottamista vakavasti. Tämän vaatimuksen ymmärtäminen merkitsee, että otamme vakavasti hänen ehdottoman vaatimuksensa sitoutumiseen. Ja nyt meille on tärkeää tehdä asian vakavuus selväksi ja vapauttaa Kristus siitä maallistamisprosessista, jossa hän on ollut valistuksen ajasta lähtien.

”Kristus on antanut tuskin ainoatakaan eettistä ohjetta, joka ei olisi ollut löydettävissä jo hänen aikansa juutalaisilta rabbeilta tai pakanakirjallisuudesta.” Kristillinen usko ei merkinnyt uutta ja pa-

rempaa käyttäytymissäännöstöä tai moraalista suoritusta. Emme voi saavuttaa Jumalaa omien moraaliponnistustemme kautta (95). Siksi olennaisinta kristillisessä uskossa ei suinkaan ole uskonto vaan Kristuksen persoona. Uskonto on kuollut, ihmistekoinen asia, ja kristillisen uskon ytimessä on jotakin aivan muuta – Jumala itse, elävänä (94). On erotettava toisistaan kristinusko uskontona muiden joukossa – joissa turhaan yritetään tehdä ihmiselle eettistä reittiä kiipeämiseksi taivaaseen omin avuin – ja se, että seurataan Kristusta, joka vaatii kaiken, peräti henkemmeikin (96).

Humanismia ja mystiikkaa, noita näennäisesti kauneimpia kukkia, jotka kristinusko on synnyttänyt, ylistetään nykyään ihmisen hengen ylevimpinä ihanteina, usein peräti kristillisen ajattelun varsinaisena (97) kruununa, mutta juuri kristillisen ajattelun itsensä täytyy torjua ne, koska ne ovat luodun palvontaa ja siten kyseenalaistavat kunnian, joka kuuluu yksin Jumalalle. Humanismin jumaluus, ajatus Jumalasta kristinuskon esittämänä, suuntaa ihmisen toiveet ihmiseen itseensä eikä päinvastoin.

Metaxas väittääkin, että melkein kaikki, mitä Bonhoeffer tulisi sanomaan ja kirjoittamaan myöhemmin elämässään, merkitsisi vain tämän hänen sanomansa ja uskonsa syvenemistä ja laajenemista mutta ei teologista muutosta (95).

Asia 5: Amerikkalaisen kristillisyyden liberalismi

Syksyllä 1930 Bonhoeffer matkusti stipendiaattina teologiseen seminaariin (Union Theological Seminary) New Yorkiin. Hän ei odottanut sieltä kovin paljon. Hän kirjoittikin: ”Täällä ei ole teologiaa. – He puhuvat vuolaasti vailla mitään todellista pohjaa ja vailla todisteita mistään kriteereistä. Opiskelijat – useimmat 25–30-vuotiaita – eivät tajua hölkäsen pöläystä siitä, mitä dogmatiikka todella tarkoittaa. He eivät tunne edes kaikkein selvimpiä peruskysymyksiä. He huumaantuvat liberaaleista ja humanistisista fraaseista ja nauravat fundamentalisteille eivätkä silti pohjimmiltaan edes yllä heidän tasolleen.” (112)

V. 1930 riehui taistelu liberaalien ja fundamentalistien välillä. Unionin opiskelijoilla oli eturivin paikat. Liberaalteologian puolella Amerikan kuuluisin liberaalisaarnaaja Harry Emerson Fosdick piti hallussaan Riverside Church -seurakunnan saarnastuolia; hänen kirkkonsa oli kivenheiton päässä Unionista, ja sen oli rakennuttanut varta vasten hänelle John D. Rockefeller. Historiallisen uskon puolella julisti selvästi fundamentalistinen tohtori Walter Duncan Buchanan, jonka saarnastuoli oli Broadway Presbyterian Church -seurakunnassa kuuden korttelin päässä etelään Unionista (112).

Fosdick oli jo vuonna 1922 saarnannut aiheesta: *Vievätkö fundamentalistit voiton?* Siinä hän esitti uskontunnustuksensa, jossa hän ilmaisi vakavat epäilyksensä useimmista kristillistä uskoa koskevista historiallisista väittämistä, kuten neitseestäsyntymisestä, ylösnousemuksesta, Kristuksen jumaluudesta, sovituksesta, ihmeistä ja Raamatusta Jumalan sanana. Tämä saarna oli alkusysäys taistelulle, joka riehuisi erityisen kiivaana 1920- ja 1930-luvuilla (113).

New Yorkissa Rockefeller-säätiö rahoitti oman kirkon rakentamisen Fosdickiä varten. Kirkko palvelisi kunnan foorumina hänen ”edistyksellisille” modernistisille näkemyksilleen.

Seuraavana kesänä Bonhoeffer kirjoitti Saksan kirkon johtajille kokemuksistaan: ”Jotta ymmärtäisi amerikkalaista opiskelijaa”, hän kirjoitti, ”on tärkeää, että on kokenut elämää oppilasuntolassa.” Yhteiselämän estottomuus tekee ihmisestä avoimen toiselle ihmiselle; jos vankkumaton totuuden puolustaminen kaikkine seurauksineen joutuu törmäyskurssille yhteisöä puoltavan tahdon kanssa, jälkimmäinen vie voiton. Tämä on ominaista kaikelle amerikkalaiselle ajattelulle, varsinkin sille, jota olen havainnut teologiassa ja kirkossa. Amerikkalaiset eivät näe, että radikaalien totuudellisuuden vaatimusten tulisi muovata heidän elämänsä. Yhteisö perustuukin vähemmän totuuteen kuin ”reiluuden” henkeen. Toinen ei sano mitään toista asuntolan asukasta vastaan, kunhan tämä on ”hyvä tyyppi.” ”Työskentely seminaariluennolla tai -keskustelussa on luonteeltaan hyvin harmitonta. Se rapauttaa kaiken radikaalin, asiaankuuluvan arvostelun. Se on pikemminkin ystävällistä mielipiteenvaihtoa kuin ymmärtämisen opettelua.” Valtaosa (Unionin opiskelijoista) ajattelee, että teologiaa pitää soveltaa pelkästään sosiaalisiiin tarpeisiin (115).

”Pontevimmat – ovat kääntäneet selkensä kaikelle aidolle teologialle ja tutkivat monia taloudel-

lisiä ja poliittisia ongelmia. Se on heidän mielestään evankeliumin uudistamista meidän aikaamme varten” (116).

Enemmistö opiskelijoista on talven mittaan jatkuvasti hankkinut ruokaa ja majoitusta kolmekymmenelle työttömälle. Tämän ryhmän teologinen koulutus on käytännöllisesti katsottuna olematon, ja se itsevarmuus, joka herkästi pitää pilkkanaan kaikkia teologisia erityiskysymyksiä, on perusteetonta ja naiivia.

Toinen ryhmä oli kiinnostunut enimmäkseen uskonnonfilosofiasta. Tässä ryhmässä oppilaille tuli tilaisuus ilmaista mitä törkeintä harhaoppia. Se, miten huolettomasti opiskelijat puhuvat Jumalasta ja maailmasta, on lievästi sanottuna äärimmäisen yllättävää. – – On jokseenkin käsittämätöntä, miten viattomasti ihmiset täällä papintyönsä kynnyksellä tai jotkut jo papintyönsä aloitettuaan esittävät käytännön teologian seminaarissa kysymyksiä. He saattavat kysyä esimerkiksi, pitääkö tosiaan saarnata Kristuksesta (116). Teologisessa seminaarissa voi käydä niinkin, että kun julkisella luennolla lainataan Lutherin teoksesta *De servo arbitrio* katkelmaa synnistä ja anteeksiantamuksesta, niin suuri joukko opiskelijoita nauraa (117) ääneen, koska se kuulostaa heidän mielestään hullunkuriselta.

Bonhoefferin opettaja prof. John Baillie piti häntä päättäväisimpänä liberalismien vastustajana, jonka hän koskaan oli kohdannut (117).

Kirkossa saarna on kutistunut kirkon selittäviksi huomautuksiksi sanomalehtien käsittelemistä tapauksista. Sinä aikana kun olen ollut täällä, olen kuullut vain *yhden* saarnan, jossa saattoi havaita jotakin sellaista kuin aito julistus. New Yorkissa saarnataan kirjaimellisesti kaikesta. Vain yhtä asiaa ei käsitellä, tai sitä käsitellään niin harvoin, etten toistaiseksi ole onnistunut kuulemaan sitä, nimittäin evankeliumia Jeesuksesta Kristuksesta, ristiä, syntiä ja anteeksiantamusta, kuolemaa ja elämää (117).

Mitä siis on kristillisen sanoman tilalla? Eettinen ja yhteiskunnallinen idealismi, jonka on synnyttänyt usko edistykseen. Ja siinä, missä pitäisi olla seurakunta Kristukseen uskoviensa joukkona, onkin seurakunta sosiaalisena yhdyskuntana. Jotkin seurakunnat ovat perimmältään ”hyväntekeväisyysseurakuntia”, toisilla on ensisijaisesti yhteiskunnallinen identiteetti.

Ainoa huomattava poikkeus olivat ”neekeriseurakunnat” (118). Yhteiskunnan syrjimässä afro-amerikkalaisessa yhteisössä Bonhoeffer kuuli viimeinkin evankeliumia saarnattavan ja näki sen voiman ilmenevän (119). Häntä kosketti myös seurakunnan musiikki, negro spirituaalit (120).

Asia 6: Pahoja aavistuksia

Syyskuussa 1930 oli Saksassa juuri pidetty valtiopäivävaalit. Niiden tulokset olivat järkyttävät. Natsit oli olleet pienin puolue siihen asti. Heillä oli vain 12 edustajaa valtiopäivillä. Hitler toivoi nelinkertaistavansa määrän. Vaalipäivän lopussa alkoi selvitä, että Hitlerin hurjimmatkin toiveet olivat ylittyneet. Natsit saivat 107 paikkaa, ja kertaheitolla heistä tuli toiseksi suurin puolue (111).

Alkoi mitä kauhistuttavin vaihe Euroopan ja koko maailman historiassa.

Kun Bonhoeffer palasi Saksaan 9 kuukauden kuluttua, hän tunsikin, että he seisovat maailmanhistorian käännekohdassa. Hän vaistosi, että mitä edessä onkin, niin kirkko on uhattuna. Hänen täytyy varoittaa ihmisiä siitä, mitä on tulossa. (132)

Bonhoeffer saarnasi Keisari Wilhelmin muistokirkossa 1932 Ilm. 2:4–5:stä: ”Olet luopunut ensiajan rakkaudesta”. Hän väitti saarnassaan, että kirkolla oli menneillään yhdestoista hetkensä, ja ”meidän on korkea aika käsittää se”. Emme näe, että tämä kirkko olisi enää Lutherin kirkko. Hän halusi kehottaa jokaista havahtumaan ja lopettamaan kirkolla leikkisen. Kaikki kävelivät unissaan kohti kauheaa jyrkännettä. Mutta vain harvat ottivat hänet tosissaan. Hänet koettiin tosikkomaisena uskonnollisena kiihkoilijana, joka piti masentavia saarnoja (133).

Bonhoefferissa on tapahtunut muutos. Hän itse kertoo muutamaa vuotta myöhemmin (134): Sitteen tapahtui jotakin – jotakin, mikä on muuttanut ja muovannut elämäni tähän päivään asti. Ensimmäistä kertaa löysin Raamatun – – josta usein olin saarnannut. Olin nähnyt kirkkoa aika lailla, olin puhunut ja saarnannut siitä – mutta minusta ei ollut vielä tullut kristittyä. Tiedän, että tuohon aikaan

muutin opin Jeesuksesta Kristuksesta ikään kuin henkilökohtaiseksi eduksi itselleni. – Rukoilen Jumalalta, ettei niin käy koskaan enää. Lisäksi en ollut koskaan rukoillut, tai olin rukoillut vain hyvin vähän. Olin niin mahdottoman mukava, että olin aika tyytyväinen itseeni. Sitten Raamattu ja erityisesti vuorisarna vapauttivat minut tyytyväisyydestäni. Sen jälkeen kaikki on muuttunut. Olen tuntenut tämän selvästi, samoin ympärilläni olevat ihmiset. Se oli *hyvin* vapauttavaa.

Minulle kävi selväksi, että Jeesuksen Kristuksen palvelijan elämän täytyy kuulua (135) seurakunnalle, ja pikkuhiljaa minulle kävi selvemmäksi, kuinka pitkälle siinä pitää mennä... Kutsumukseni on minulle aivan selvä. Mitä Jumala siitä tekee, sitä en tiedä. – Minun täytyy seurata tätä tietä. Ehkei siitä tule kovinkaan pitkä (Fil. 1:23). Mutta on hieno asia, että olen tajunnut kutsumukseni. – Uskon, että tämän kutsumuksen jalous tulee selväksi meille vasta tulevana aikoina ja tulevissa tapahtumissa. Kunpa vain pysyisimme kestävinä.

Asia 7: Bonhoeffer korosti Raamatun asemaa

Bonhoefferilla oli nyt virka Berliinin yliopistossa. Hänellä oli seminaareja ja luentoja. Syksyllä 1932 ensimmäisellä luennolla oli vain kourallinen opiskelijoita häntä kuuntelemaan. Eräs heistä kertoi myöhemmin, mitä Bonhoeffer oli opettanut: ”Hän huomautti, että nykyään kysymme usein itseltämme, tarvitsemeko yhä seurakuntaa, tarvitsemeko yhä Jumalaa. Mutta tämä kysymys on väärä. Me olemme kyseenalaisia. Seurakunta on olemassa ja Jumala on olemassa ja meiltä kysytään, olemmeko valmiit palvelukseen, sillä Jumala tarvitsee meitä” (136).

Bonhoeffer halusi, että opiskelijat oppisivat ymmärtämään aikansa tapahtumia Raamatun valossa ja Raamattua lukien Jeesuksen Kristuksen opetuslapsina (139). Kun luemme Raamattu, niin tässä ja nyt Jumala puhuu kanssamme. Meidän täytyy lukea Raamattua kuin se olisi suunnattu suoraan meille, Jumalan sanana suoran meille. Ei yleisluontoisena tai yleispätevänä, vaan sellaisena, että sillä on henkilökohtainen yhteys meihin ” (140). ”Raamattu menee suoraan elämäämme, sinne missä ongelmamme ovat” (141). Jokainen pyhien kirjoitusten sana on jokseenkin henkilökohtainen viesti Jumalan rakkaudesta meitä kohtaan.” Entä rakastammeko me Jeesusta (140)? Bonhoefferin mielestä raamatunjakeiden mietiskely ja laulaminen olivat olennainen osa teologista koulutusta (141).

(148) Uusi suhde Raamattuun tulee esiin kirjeessä, jonka hän kirjoitti langolleen muutama vuotta myöhemmin: ”Ensinnäkin haluan tunnustaa ihan yksinkertaisesti: uskon, että yksin Raamattu on vastaus kaikkiin kysymyksiimme ja että meidän pitää vain pyytää toistuvasti ja nöyrästi löytääksemme siitä vastauksen. Raamattua ei voi vain *lukea* kuten muita kirjoja. Täytyy olla varautunut todella kysymään siltä. Vain siten se ilmaisee itsensä. Vain silloin kun odotamme siltä perimmäistä vastausta, saamme sen. Se johtuu siitä, että Raamatussa Jumala puhuu meille. Eikä ihminen voi pelkästään ajatella Jumalaa omin voimin, on kysyttävä Jumalalta. Vain jos etsimme häntä, hän vastaa meille.

Tietenkin on mahdollista myös lukea Raamattua niin kuin mitä muuta kirjaa tahansa eli tekstikriittisestä näkökulmasta ja niin edelleen; ei siinä mitään. Paitsi ettei sellainen menetelmä paljasta meille Raamatun ydintä, vaan ainoastaan pinnan, aivan samoin kuin emme tajua jonkun läheisemme sanoja pilkkomalla ne osiin vaan yksinkertaisesti ottamalla ne vastaan, niin että ne viipyvät mielesämme päiväkausia vain siksi, että ne ovat rakkaan ihmisen sanoja. Ja aivan samoin kuin nämä sanat paljastavat yhä enemmän lausujastaan, kun jatkuvasti Marian tavoin ”tutkistelemme niitä sydämesämme”, käy myös Raamatun sanoille. Ja vain jos uskaltaudumme astumaan Raamatun sanoihin ikään kuin niissä puhuisi meille Jumala, joka rakastaa meitä eikä halua jättää meitä yksin kysymystemme kanssa, opimme iloitsemaan Raamatusta.

Jos minä päätän, mistä Jumala on löydettävissä, löydän aina Jumalan, joka jotenkin vastaa minua; joka on avulias, joka on kytköksissä omaan luontooni. Mutta jos Jumala päättää, mistä hän on löydettävissä, hänet löytää paikasta, joka ei välittömästi ilahduta luontoani eikä ole lainkaan mieluisa minulle. Tuo paikka on Kristuksen risti. Ja jokainen, joka haluaisi löytää hänet, joutuu menemään ristin juurelle, kuten vuorisarna käskee. Tämä ei ole lainkaan luontomme mukaista vaan täysin sen vastaista. Mutta tämä on Raamatun sanoma, ei vain Uudessa testamentissa vaan myös Vanhassa testamentissa. – –

Ja haluaisin kertoa sinulle nyt ihan henkilökohtaisesti: sen jälkeen kun opin lukemaan Raamattua tällä tavoin – eikä siitä ole kovinkaan kauan – siitä on tullut silmissäni joka päivä yhä ihmeellisempi. Luen sitä aamulla ja illalla, usein päivälläkin, ja joka päivä pohdiskelen tekstiä, jonka olen valinnut koko viikoksi, ja yritän uppoutua syväälle siihen kuullakseni todella, mitä se sanoo. Tiedän, että ilman tätä en pystyisi enää kunnolla elämään.

(67) Bonhoeffer kirjoitti v. 1924 Torstaiiin nuorukaisille: Kirkolla on yhä Raamattu ja niin kauan kuin sillä on se, voimme uskoa pyhään kristilliseen seurakuntaan... Tärkeää on Jumalan sana... älköön kirkko keskittykö mihinkään muuhun kuin sanaan (1. Kor. 2:12–13). Kunhan vain annamme Sanan olla ainoana aseemme, voimme luottavaisesti katsoa tulevaisuuteen.

Kun Bonhoeffer oli vangittu 5.4.1943, hänet vietiin Gestapon vankilaan Tegeliin. Vankeuden alusta asti hän piti kiinni päivittäisestä raamatunmietiskelystä ja rukouksesta. Hän mietiskeli vähintään puoli tuntia jotakin raamatun jaetta – Päivän tunnussanan mukaan – ja rukoili ystäviensä puolesta. Kun hän sai vankilaan Raamattunsa, hän luki sitä päivittäin tuntikausia. Hän sai voimaa rukoillessaan psalmien sanoin (461). Hänellä oli Raamattunsa mukana myös huhtikuussa 1945 matkalla Flossenbürgin keskitysleiriin, jossa hänen hirtettiin 9.4. 1945.

(387) Emme voi tavoittaa Jumalaa omilla rukouksillamme, mutta kun rukoilemme ”Jumalan” rukouksia – Vanhan testamentin psalmeja, joita Jeesus rukoili – nousemme taivaaseen saakka. Meidän ei pidä sekoittaa sitä, mitä teemme luonnostamme, kuten ”toivotuksia, toivomista, huokauksia, valituksia, iloitsemista” rukoukseen, joka on meille *epäluonnollista* ja johon pitää tulla aloite meidän ulkopuoleltamme, Jumalalta. Jos sekoitamme nämä kaksi asiaa, ”sekoitamme maan ja taivaan, ihmiset ja Jumalan”. Rukous ei voi tulla meistä. ”Sen vuoksi tarvitsemme Jeesusta Kristusta!” Kun rukoilemme psalmeilla, rukoilemme ”Kristuksen rukouksen mukaisesti voimme olla varmoja ja iloita siitä, että Jumala kuulee. Kun sydämemme astuu sisälle Kristuksen rukoukseen, rukoilemme todella. Voimme rukoilla vain Jeesuksessa Kristuksessa, jonka yhteydessä meitä myös kuullaan.”

Asia 8: Bonhoefferin radiopuhe johtajasta

Hitler nousi valtaan 30.1.1933. Silloin kaikki alkoi muuttua poliittiseksi. Pian selvisi, ettei kukaan, joka ylenkatsoi Hitlerin näkemyksiä, saisi tärkeää asemaa akateemisessa maailmassa eikä missään muuallakaan (131).

Bonhoeffer piti radiopuheen 1.2.1933 johtajuudesta. Enteellisesti puhe katkaistiin ennen loppua. Metaxas arvioi tätä radio puhetta näin: Kaksi päivää Hitlerin valituksi tulemisen jälkeen nuori teologian dosentti eritteli terävästi sellaisen hallinnon perimmäiset filosofiset virheet, jota ei ollut olemassa hänen kirjoittaessaan puheensa mutta joka hänen puheenpitämisviikostaan lähtien veisi kahden toista vuoden ajan yhtä kansakuntaa ja puolta maailmaa väkivallan ja kurjuuden painajaiseen, johon sen viimeisinä päivinä sisältyisi tuon puheenpitäjän murha. Tapahtumassa oli oudon profeettallinen puoli. Puheessa ei kuitenkaan mainittu politiikkaa eikä tuoreita tapahtumia. Se oli todellakin filosofian luento, mutta se puhui poliittisesta tilanteesta selvemmin kuin tuhat poliittista puhetta.

(154) Bonhoeffer: ”Hyvä johtaja palvelee toisia ja ohjaa toisia kypsyyteen. Hän asettaa heidät etusijalle, kuten hyvä vanhempi tekee lapselle toivoessaan ohjaavansa lastaan niin, että tämä on jonakin päivänä hyvä äiti tai isä.”

Bonhoeffer jatkoi: ”Vain silloin kun ihminen näkee, että virka on viimeistä edellinen auktoriteetti perimmäisen, sanoin kuvaamattoman auktoriteetin edessä – Jumalan auktoriteetin edessä – on todellinen tilanne oivallettu. Ja tämän Auktoriteetin edessä ihminen tietää olevansa aivan yksin. Ihminen on vastuussa Jumalalle. Tämä ihmisen aseman yksinäisyys Jumalan edessä, tämä alistuneisuus viimeiselle auktoriteetille on tuhoutunut, jos johtajan tai viran auktoriteettia pidetään perimmäisenä auktoriteettina. – – Yksinään Jumalan edessä ihmisestä tulee se, joka hän on: yhtä aikaa vapaa ja vastuuseen sitoutunut. Nykyisen ajan pelottavana vaarana on, että samalla kun vaadimme auktoriteettia, olkoonpa se johtaja tai virka, unohdamme, että ihminen seisoo yksinään perimmäisen auktoriteetin edessä ja että jokainen, joka kajoaa täällä väkivaltaisesti toiseen ihmiseen, rikkoo ikuisia lakeja ja ottaa hartioilleen yli-inhimillisen auktoriteetin, joka lopulta murskaa hänet. Se ikaikainen laki, että ihminen seisoo yksinään Jumalan edessä, iskee pelottavasti takaisin siellä, missä sitä vas-

taan hyökätään ja sitä vääristellään. Johtaja siis viittaa virkaan, mutta johtaja ja virka yhdessä viittaavat viimeiseen auktoriteettiin itseensä, ja sen edessä valtakunta tai valtio ovat viimeistä edellisiä auktoriteetteja. Johtajat ja virat, jotka ylentävät itsensä jumaliksi, pilkkaavat Jumalaa ja yksinään hänen edessään seisovaa ihmistä, ja niiden on tuhouduttava” (154).

Tuona vuonna ihmisten keskuudessa levisi odotus, että Saksan kansan pelastus tulisi nyt Hitleriltä. Mutta sitten opiskelija jatkaa: Mutta Bonhoefferin luennoilla meille sanottiin, että pelastus tulee ainoastaan Jeesukselta Kristukselta (140). Tuona vuonna Saksan kansa menetti käytännössä vallan hallita lainkäyttöä (160). Valtiopäivätalon tulipalo antoi Hitlerille Hindenburgin allekirjoittaman hätätila-asetuksen avulla peruuttamattoman ja täydellisen otteen maasta. Saksa muuttui kertaheitolla diktatuuriksi, jonka demokraattinen hallitus oli pelkkää kullissia (161). Nyt vallankahvassa oli raaka voima, ja sen ainoa todellinen tavoite oli tuhota kaikki muut vallat kuin se itse (162).

Jo viikko valtalain hyväksymisestä (1.4.1933) Hitler julisti juutalaisten kauppaliikkeet boikottiin, sillä hän väitti näin puolustavansa Saksan kansaa (169). Näin kansallissosialismi vakiintui salamanopeasti. Kaiken saksalaisessa yhteiskunnassa täytyi noudattaa natsimaailmankatsomuksen linjaa – myös painotuotteiden ja ajattelun (175). Opiskelijoiden kokoamat kirjaroviot alkoivat palaa yöllisissä orgioissa (176).

Natsipuolueen korkeimman johdon uskonnolliset näkemykset ja ns. saksalaisten kristittyjen näkemykset ovat kaksi eri asiaa. Edelliset saivat muodon hyvin pakanallisessa Rosenbergin sodan aikana kehittämässä 30 kohdan ohjelmassa kansallista kirkkoa varten (184). Jälkimmäiset koettivat luoda oman ohjelmansa pakanallisen natsiohjelman ja liberaalisen kristinuskon keitoksena (185). Jo huhtikuussa 1933 he pitivät ensimmäisen konferenssinsa, jossa he vaativat yhtenäistä valtakunnan kirkkoa, joka mukautuisi Führerin johtajuuden yhtenäisajattelun mukaiseksi (189). Valittiin valtakunnan piispa, ja siksi valittiin Betel-laitosten johtaja Bodelschwing (191). Hetken kuluttua hänet pakotettiin eroamaan. Kirkkovaalit päätettiin pitää 23.7.1933. Juuri sitä ennen Hitler ilmoitti konkordiasta Paavin Pius XI:n kanssa (194) ja piti vaaleja edeltävänä iltana radiopuheen. Äänivyöry saksalaisille kristityille, 70% (195). Hitlerin suosikista Ludvig Mülleristä tuli valtakunnan piispa.

Berlinin urheilupalatsissa pidettiin marraskuussa 1933 suuri 20 000 saksalaisen kristityn kokous (207). Järkyttävä oli liikkeen johtajan Krausen suorastaan antikristillinen puhe.

Vastustavat kristityt laativat ensin Bethelin tunnustuksen. Tunnustus vesittyi liian monen asiantuntijan tähden (199). Luistettiin liikaa ja haluttiin päästä vastustajien suosioon (200).

Kuitenkin syntyi papiston hätäliitto, ja 6000 pappia allekirjoitti sen jäsenyyden (202). Tilanne johti Barmenin julistukseen ja Tunnustuskirkon syntymiseen 3.5.1934 (237)

Asia 9: Lokakuussa 1933 Bonhoeffer lähti Englantiin papiksi. Saarna Jeremiasta

(223) Oli sunnuntai 21. tammikuuta 1934. Bonhoeffer saarnasi Lontoon saksalaisen seurakunnan kirkossa Jeremiasta. Saarnaaminen juutalaisesta Vanhan testamentin profeetasta oli jokseenkin poikkeuksellista ja provosoivaa.

Avaussanat olivat tyypilliseen tapaan kiehtovat: ”Jeremialla ei ollut intoa tulla Jumalan profeetaksi. Kun kutsu aivan yllättäen tuli hänelle, hän kavahti, vastusteli, yritti päästä pakoon. ”

Mutta Jumala oli hänen kintereillään, eikä hän päässyt pakoon. Kaikkivaltias Jumala oli ampunut nuolen, joka kaataa ”saalistamansa riistan”. Mutta kuka oli tuo ”saalistettu riista”? Se oli Jeremia! Mutta miksi Jumala ampui kertomuksen sankaria?

Bonhoeffer vaihtoi kuvan nuolesta kuvaan silmukasta.

”Silmukka on vedetty kireämmäksi ja tuskallisemmaksi. Se muistuttaa Jeremialle, että hän on vanki. Hän on vanki, ja hänen täytyy seurata. Hänen tiensä on määrätty. Se on sellaisen ihmisen tie, jota Jumala ei päästä menemään; joka ei koskaan pääse eroon Jumalasta.”

Tämä polku johtaa alas, suoraan ihmisen voimattomuuden syvimpään kohtaan. Seuraajasta tulee naurunaihe, ylenkatsottu ja houkkana pidetty, mutta sellaisena houkkana, joka on äärimmäisen vaarallinen ihmisten rauhalle ja hyvinvoinnille. Hänet siis täytyy piestä, panna lukkojen taakse, panna

kärsimään, ellei peräti ottaa hengiltä saman tien. Juuri näin kävi tälle miehelle, Jeremialle, koska hän ei päässyt pakoon Jumalaa.

Jumala ajoi Jeremiaa ”tuskasta tuskaan”. Voisiko tilanne käydä vielä tukalammaksi?

Ja Jeremia oli yhtä paljon lihaa ja verta kuin mekin, ihminen kuten mekin. Hän tunsi tuskan jatkuvasta nöyryyttämisestä ja pilkanteosta, toisten väkivallasta ja julmuudesta häntä kohtaan. Kun yksi tuskallinen kidutusjakso oli kestänyt koko yön, hän puhkesi rukoilemaan: ”Herra, sinä olet taivutellut minua, ja minä olen suostunut! Sinä olet tarttunut minuun ja ottanut minut valtaasi.”

Jumala siis järjesti rakkaan palvelijansa ja profeettansa vankeuteen ja piinaan?

Jeremiaa nuhdeltiin rauhanhäiritsijänä, kansan vihollisena, aivan kuten on nuhdeltu aikojen saattossa aina tähän päivään saakka kaikkia, jotka ovat olleet Jumalan omia ja kiinni ottamia; joille Jumala on käynyt liian vahvaksi – – Kuinka mielellään hän olisikaan huutanut rauhaa ja Heil toisten kanssa. – –

Läpi maailman etenevä totuuden ja oikeudenmukaisuuden voittokulku, Jumalan ja Raamatun voittokulku raahaa voitonvaunujensa perässä junaa, jossa on kahlittuja vankeja. Sitokoon hän lopulta meidät voitonvaunuunsa, niin että vaikka olemmekin sorrettuina kahleissa, saamme osamme hänen voitostaan!

(558) Toinen Bonhoefferin saarna Lontoossa on liitetty sen osuvuuden tähden hänen kuolemaansa. Siinä hän sanoi: ”Kukaan ei ole vielä uskonut Jumalaa ja Jumalan valtakuntaan, kukaan ei ole vielä kuullut ylösnousseiden valtakunnasta tuntematta koti-ikävää siitä hetkestä lähtien, odottaessaan innoissaan pääsemistä vapaaksi ruumiillisesta elämästä.”

On ihan sama, olemmeko nuoria vai vanhoja. Mitä on kaksikymmentä tai kolmekymmentä tai viisikymmentä vuotta Jumalan silmissä? Ja kuka meistä tietää, kuinka lähellä maalia hän jo saattaa olla? Että elämä alkaa toden teolla vasta kun se päättyy täällä maan päällä; että kaikki täällä oleva on vain esinäytöstä ennen kuin esirippu kohoaa – siinä on ajattelemista yhtä lailla nuorille kuin vanhoillekin. Miksi olemme niin peloissamme, kun ajattelemme kuolemaa? – – Kuolema on kauhea vain niille, jotka elävät kuolemankauhussa ja -pelossa. Ei kuolema ole hurja ja pelottava, jos vain voimme olla tyyniä ja pitää lujasti kiinni Jumalan sanasta. Ei kuolema ole katkera, ellemme itse ole tulleet katkeriksi. Kuolema on armoa, suurin armolahja, jonka Jumala antaa häneen uskoville. Kuolema on lauhkea, kuolema on suloinen ja lempeä; se viittoilee meille taivaallisella voimalla, jos vain tajuaamme, että se on portti kotimaahamme, ilon ilmestysmajaan, ikuisesti kestävään rauhan valtakuntaan. Mistä tiedämme, että kuoleminen on niin kauheaa? Kuka tietää, vaikka inhimillisessä pelossamme ja ahdistuksessamme vapisemme ja tutisemmekin maailman upeimman, taivaallisimman, siunatuimman tapahtuman vuoksi? Kuolema on helvettiä ja yötä ja kylmyyttä, ellei uskomme muuta sitä. Mutta juuri sehän niin ihmeellistä onkin, että voimme muuttaa kuoleman.”

Asia 10: 1930- luvun naivismia suhteessa Hitleriin

Ei vain Englannin pääministeri Chamberlain ollut naiivi. Bonhoeffer kirjoitti huhtikuussa 1934 Lontoosta: Niemöllerin kaltaiset naiivit, sinisilmäiset idealistit luulevat yhä olevansa todellisia kansallissosialisteja – ja kenties jokin hyväntahtoinen kaitseminen pitää heitä tämän harhan lumoissa (236). Myöhemmin Niemöllerin näkemys muuttui täysin.

(305) Natsit tekivät parhaansa antaakseen vielä 1936 olympialaisten aikana Saksasta sellaisen kuvan, että se oli kristitty maa. Valtakunnankirkko pystytti valtavan teltan olympiastadionin lähelle. Ulkomaalaisilla ei ollut aavistustakaan *saksalaisten kristittyjen* ja Tunnustuskirkon välisestä taistelusta; näytti vain siltä, että Hitlerin Saksassa oli runsaasti kristillisyyttä.

(213, 305) Amerikkalainen evankelinen johtaja Frank Buchman, joka oli Oxford-liikkeen johtaja, oli 1936 Berliinissä ja toivoi tuovansa Kristuksen evankeliumin Hitlerille ja muille natsijohtajille. Hänen työtoverinsa Moni von Cramon oli tutustunut Himmleriin, jonka kanssa Buchman lounasti vierailunsa aikana. Vuotta aikaisemmin Himmler oli sanonut Cramonille: ”Arjalaisena minulla täytyy olla rohkeutta ottaa yksin vastuu synneistäni.” Hän hylkäsi ”juutalaisena” ajatuksen siitä, että laskisi syntinsä jonkun toisen kannettaviksi. Mutta vielä vähemmän hän oli kiinnostunut siitä, mitä

sanottavaa Buchmanilla olisi. Myöhemmin elokuussa Buchman lausui traagiset sanansa: ”Kiitän taivasta Adolf Hitlerin kaltaisesta miehestä, joka on rakentanut eturintamaan puolustuslinjan anti-kristillistä kommunismia vastaan.” Se oli sivumennen sanottu lausahdus haastattelussa *New York World Telegram* -lehdessä. Se kuvaa sitä, miten helposti jopa kaikkein vakavamielisimmät kristityt aluksi ihastuivat Hitlerin konservatiiviseen valekristilliseen propagandaan.

(305) Saksan vakavamieliset kristityt kävivät sotaa paatunutta vihollista vastaan – vihollista, joka ei suostunut kuuntelemaan järkipuhetta eikä tehnyt myönnytyksiä. Oli pakko toimia ja olla valmis kohtaamaan seuraukset. Kuten tavallista, Bonhoeffer tuntui olevan ainoa, joka näki tämän. Ekumeeninen liike jatkoi loputonta dialogia, ja Tunnustuskirkon johtajat toimivat samaan tapaan siilaten hyttysen ja niellen kamelin.

(309) Vuonna 1937 natsit lakkasivat teeskentelemästä tasapuolisuutta ja hyökkäsivät kovakouraisesti Tunnustuskirkon kimppuun. Tuona vuonna yli kahdeksansataa Tunnustuskirkon pastoria ja maallikkojohtajaa vangittiin tai pidätettiin. Heidän johtajansa, suorapuheinen Martin Niemöller oli vangittujen joukossa. Kesäkuun 27. päivänä hän piti saarnan, joka olisi hänen viimeisensä moneen vuoteen. Hänen kirkkonsa oli viikosta toiseen ääriään myöten täynnä. Nyt hän julisti saarnastuolista: ”Emme ole yhtään sen enempää harkinneet oman voimamme käyttämistä paetaksemme viranomais-ten kättä kuin apostolit aikoinaan. Emme ole yhtään sen valmiimpia pitämään ihmisen käskystä suutamme kiinni, kun Jumala kääsee meidän puhua. Sillä niin on – ja niin täytyy olla – että meidän on toteltava enemmän Jumalaa kuin ihmisiä.” Saman viikon torstaina hänet pidätettiin.

Silloinkin kun natsit olivat raakoja, he olivat viekkaita ja varovaisia. He olivat tavattoman herkkiä yleiselle mielipiteelle ja lähestyivät Tunnustuskirkkoa yleensä lisäämällä yhä enemmän ja yhä tiukempaa säätelyä. Heidän toimintatapansa ”eivät niinkään suuntautuneet suoraan Tunnustuskirkon tuomitsemiseen, vaan he halusivat pikkuhiljaa lakkauttaa sen pelottelemalla ja painostamalla sen yksittäisiä toimia”.

Natsit kielsivät esirukouspyyntöjen lukemisen saarnastuolista ja peruuttivat passeja. Kesäkuussa natsit määräisivät, että kaikki Tunnustuskirkon jumalanpalvelusten (310) aikana kootut kolehdit olivat laittomia. Heinäkuussa kaikki ”monistettu viestintä” oli natsien päätoimittajuutta koskevan lain alaista, ja sitä kohdeltaisiin samalla tavalla kuin sanomalehtiä. Esimerkiksi Bonhoefferin entisille oppilailleen kirjoittamat Finkenwalden kiertokirjeet täytyi nyt varustaa hänen henkilökohtaisella allekirjoituksellaan. Hän kirjoitti jokaisen kopion alkuun sanat *henkilökohtainen kirje*. Tunnustuskirkon pastorit olivat hukku typeriin sääntöihin ja epäoikeudenmukaisiin lakeihin, he joutuivat jatkuvasti hankauksiin niiden kanssa, ja heitä pidätettiin.

Niemöller oli kahdeksan kuukautta vankilassa, mutta samana päivänä, jona hän vapautui, Gestapo pidätti hänet nopeasti uudelleen. Gestapo tunnettiin tästä epämiellyttävästä taktiikasta. Hitler ei voinut suvaita sitä, että se, joka oli puhunut avoimesti häntä vastaan, olisi vapaana, joten hän osoitti kunnioitustaan pastori Niemöllerille suomalla hänelle etuoikeuden olla Führerin ”henkilökohtainen vanki” seuraavat seitsemän vuotta, jotka Niemöller vietti Dachausissa. Liittoutuneet vapauttivat hänet vuonna 1945.

Asia 11: Vaikeuksia löytää oikea tie

Kun Bonhoefferin ikäluokalle tuli liikekannallepanomääräys, hän pasifistina pohti: (340) Vaikka olen lukenut paljon ja ajatellut paljon tätä asiaa, en ole vielä tehnyt päätöstä sen suhteen, mitä tekisin tässä tilanteessa. Mutta hän totesi, että ”asioiden ollessa tällä tolalla tekisin väkivaltaa kristilliselle vakaumukselleni, jos tarttuaisin aseisiin tässä ja nyt. Olen harkinnut lähetyskentälle lähtöä, mutta en paetakseni tilanteesta, vaan koska toivon voivani palvella jossakin, missä palveluksiani todella halutaan. Mutta myös Saksan valuutan vaihtokurssitilanne tekee työntekijöiden lähettämisen ulkomaille mahdottomaksi. Ison-Britannian lähetysjärjestöjen mahdollisuuksista minulla ei ole aavistustakaan. Toisaalta minulla on edelleen suuri halu palvella Tunnustuskirkkoa niin kauan kuin mahdollista.”

Tämä oli Bonhoefferin tukala tilanne pähkinänkuoressa, ja se kuvasti hänen ajatteluaan: etteivät pelkät periaatteet voi hallita kristittyjä. Periaatteet voivat kantaa vain tiettyyn rajaan saakka. Jossakin

vaiheessa jokaisen on kuunneltava Jumalaa, tiedettävä, mitä sellaista Jumala kutsuu tekemään, mihin ei kutsuta muita.

(345) Kunpa vain epäilykset omasta suunnastani olisi voitettu. Ihminen tutkii oman sydämensä syvyyksiä, jotka ovat kuitenkin mittaamattomia – ”Hän tuntee sydämen salaisuudet. Kun syytösten ja verukkeiden, halujen ja pelkojen sekamelska hämärtää kaiken, hän näkee hyvin selvästi kaikkiin salaisuuksiimme. Ja kaiken ytimestä hän löytää nimen, jonka on itse piirtänyt meihin: Jeesus Kristus. Niinpä vietämme juhlaa sunnuntaina. Tulee päivä, jolloin tiedämme ja näemme sen, mihin nyt uskomme; tulee päivä, jolloin olemme jumalanpalveluksessa yhdessä iankaikkisuudessa. Alku ja loppu, oi Herra, ovat sinun; niiden välissä oleva aika – elämä – oli minun. Vaelsin pimeydessä enkä löytänyt itseäni, sinun kanssasi, oi Herra, on talossani selkeyttä ja valoa. Vain lyhyt hetki, ja kaikki on tehty. Silloin koko taistelu sammuu tyhjiyteen. Silloin virkistäydyn elämän vedellä ja puhun Jeesuksen kanssa ikuisesta ikuiseseen.

Jouluna 1943 Bonhoeffer kirjoitti vankilapastorin laatimaan lehtiseen runon:

Oi, Jumala,
 varhain aamulla huudan puoleesi.
 Auta minua rukoilemaan ja ajattelemaan vain sinua.
 En voi rukoilla yksin.
 Minussa on pimeyttä,
 mutta sinun luonasi on valo.
 Olen yksinäinen, mutta sinä et jätä minua.
 Sydämeni on voimaton, mutta sinä et jätä minua.
 Olen levoton, mutta sinun luonasi on rauha.
 Minussa on katkeruutta, mutta sinun kanssasi olen kärsivällinen.
 Sinun tiesi käy yli ymmärryksen,
 mutta sinä tiedät tien, jota minun tulee kulkea.

Asia 12: Eräs vaikeus pahuuden vastustamisessa: Missä on vastuullisen ja tietoisien harhauttamisen ja valheen välinen raja

Ydintä Bonhoefferin toiminnassa vastarintaliikkeessä oli se, että hän Jumalan sanaan sitoutuneena pystyi harhauttamaan pahan voimia, Gestapota. Kirja sanoo: ”Hän palveli Jumalaa harhauttamalla natseja pahemman kerran” (468). Pahan voimat olivat ihmisiä. Juuri heitä piti harhauttaa. Bonhoeffer oli salaliitossa nimenomaan sen teologina ja moraalisen suunnan näyttäjänä. Hän auttoi muita näkemään tarkasti, miksi heidän täytyi tehdä se, mitä he olivat tekemässä, miksi se ei ollut vain soveliasta vaan jopa oikein, miksi se oli Jumalan tahto” (469).

(469) ”Joku saattaa kysyä, onko ihmiskunnan historian aikana koskaan ennen ollut ihmisiä, joilla olisi ollut niin vähän maata jalkojensa alla – ihmisiä, joille kaikki avoimena olevat vaihtoehdot ovat näyttäneet yhtä sietämättömiltä, vastenmielisiltä ja toivottomilta; jotka ovat katsoneet kaikkien olemassa olevien vaihtoehtojen ylitse etsien voimanlähdetä, joka olisi täysin joko menneisyydessä tai tulevaisuudessa, ja jotka silti – olematta haaveilijoita – ovat kyenneet odottamaan asiansa onnistumista ääneti ja luottavaisina. – Pahuus on pitänyt mahtavia naamiaisia syösten leikitellen sekasortoon kaikki eettiset käsitteemme. Sillä kun paha näyttäytyy pukeutuneena valon, armahtavaisuuden, historiallisen välttämättömyyden tai yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden valepukuun, se hämmentää melkoisesti ketä tahansa, joka on kasvanut perinteisten eettisten käsitteiden pohjalta, mutta kristitylle, jonka elämän perustana on Raamattu, se vain vahvistaa pahan fundamentaalisen pahuuden.”

Bonhoeffer ei ollut ”maailmallinen” tai ”myönnytyksiä tehnyt” pastori, vaan pastori, jonka harras sitoutuminen Jumalaan riippui juuri siitä, miten hän pystyi harhauttamaan pahan voimia, jotka raivosivat häntä vastaan. Hän palveli Jumalaa harhauttamalla natseja pahemman kerran. ”Kuka pysyy lujana? Vain se, jonka lopullinen mittapuu ei ole hänen järkensä, periaatteensa, omatuntonsa, vapautensa tai hyveensä, vaan joka on valmis uhraamaan kaiken tämän, kun häntä kutsutaan toimimaan kuuliaisesti ja vastuullisesti uskossa ja totellen vain Jumalaa – vastuullinen ihminen, joka yrittää teh-

dä koko elämästään vastausta Jumalan kysymykseen ja kutsuun.” ”Kaikki riippuu Jumalasta, joka vaatii vastuullista toimintaa rohkeassa uskonneikkailussa ja joka lupaa anteeksiantamuksen ja lohdutuksen ihmiselle, josta tulee tällaisessa seikkailussa syntinen”(470).

(382) Bonhoeffer sanoi, että Pariisin valloituksen jälkeen (1942) koko Saksa näytti täysin suostuneen kansallissosialismiin ja Hitlerin tahtoon. Niiden, jotka vielä vastustivat Hitleriä, oli totuttava tähän, oli yritettävä ymmärtää uutta tilannetta ja toimittava sen mukaisesti. Luvassa oli pitkä – ei lyhyt – tie, ja erilaiset taktiikat oli otettava käyttöön.

Totuuden ilmaisemiseksi olisi joskus ylikorostettava jotakin tai sanottava jotakin sillä tavoin, että se kuulostaa harhaopilta – vaikkei todellakaan ole sitä. Bonhoeffer oli täysin valmis siihen eli luopumaan aikaisemmasta asemastaan hallituksen (384) ulkopuolisena vastustajana ja teeskentelemään yhtäkkiä kulkevansa yhtä jalkaa hallituksen kanssa. Mutta tietysti hän teki näin ainoastaan voidakseen vastustaa hallitusta toisella, paljon perustavanlaatuisemmalla tasolla.

Tämä merkitsi myös harhautusta. Monet kristityt, eivät pystyneet teologisesti seuraamaan häntä näin pitkälle. Monien mielestä harhautus ei eronnut lainkaan valehtelusta. Bonhoefferin totuuden kunnioitus oli niin syvää, että se pakotti hänet ylittämään helpon, lakihenkisen todenpuhumisen.

Bonhoeffer kirjoitti vankilassa esseen *Mitä todenpuhuminen tarkoittaa?* Siinä hän tutki tätä aihetta. ”Siitä hetkestä lähtien, kun kykenemme tuottamaan puhetta meille opetetaan, että sanojemme on oltava totta. Mitä tämä tarkoittaa? Mitä ’todenpuhuminen’ tarkoittaa? Kuka edellyttää meiltä sitä?” Jumalan mittapuun mukaan totuus on paljon muutakin kuin vain ”ei valehtelemista”. Vuorisaarnassa Jeesus sanoi: ”Teille on opetettu – – Mutta minä sanon teille.” Jeesus vei Vanhan testamentin lait syvemmälle merkitys- ja kuuliaisuustasolle: ”lain kirjaimesta” ”Hengen lakiin”. Lain kirjaimen noudattaminen oli kuollutta ”uskontoa”. Se oli ihmisen yritystä harhauttaa Jumalaa ajattelemaan, että ihminen oli kuuliainen, mikä oli entistä suurempi petos. Jumala edellytti aina jotakin syvempää kuin uskonnollista lakihenkisyyttä. Riippuu olosuhteista, miten totuus kerrotaan. Bonhoeffer oli tietoinen siitä, että se, mitä hän nimitti ”eläväksi totuudeksi”, oli vaarallista totuutta ja ”herätti epäilyksiä, että totuutta voidaan ja saadaan soveltaa tilanteen mukaan, niin että totuuskäsite häviää kokonaan, jolloin valheellisuus ja totuus lähentyvät toisiaan eikä niitä erota toisistaan”. Mutta helppohintaisen uskonnollisen lakihenkisyyden – eli sen, ”ettei koskaan valehdella” – kääntöpuoli on kyyninen toteamus, ettei totuutta ole edes olemassa, on vain ”tosiasioita”. Tämä johti siihen kyyniseen ajatukseen, että kaikki piti sanoa ilman minkäänlaista tunnetta soveliaisuudesta tai harkinnasta, että hillitty käytös tai pidättyväisyys oli ”tekopyhyyttä” ja tietynlainen valhe.

Bonhoeffer kirjoitti: Vain kyynikko väittää ”puhuvansa totta” kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa kaikille ihmisille samalla tavalla, vaikka hän itse asiassa tuo esiin vain elottoman kuvan totuudesta. – – Hän pukeutuu sellaisen fanaattisen todenpuhujan sädekehään, joka on niin sitoutunut totuuteen, ettei salli tilaa inhimillisille heikkouksille. Mutta todellisuudessa hän tuhoaa elävän totuuden ihmisten väliltä. Hän haavoittaa, häpeää, häpäisee mysteerin, rikkoo luottamuksen, pettää yhteisön, jossa elää, ja nauraa julkeasti aiheuttamalleen tuholle ja ihmisen heikkoudelle, joka ei ”kestä totuutta”.

Elämässä suhde Jumalaan määrittä kaiken muun sen ympärillä. Suhde Jeesukseen Kristukseen on kuin sävellyksen *cantus firmus* (moniäänisen sävellyksen perustana oleva runkosävelmä). Sävellyksen kaikki muut osat nojaavat siihen, ja se pitää ne yhdessä. Uskollisuus Jumalalle merkitsee syvimmältään sitä, että meillä on häneen sellainen suhde, jota ei eletä todeksi lakihenkisesti ”sääntöjen” tai ”periaatteiden” mukaan. Tekoja ei voida koskaan erottaa jumalasuhteesta. Tämä on kaikkein vaativin ja kypsän kuuliaisuuden taso.

Dohnanyin (Bonhoefferin langon) esimies kenraali Oster oli sanonut, että kansallissosialismi oli ”niin kieroutuneen moraalittomuuden ideologia, etteivät perinteiset arvot ja lojaalisuus enää olleet voimassa”. Bonhoeffer tiesi, että Jumalalla oli vastaus kaikkiin vaikeuksiin, ja hän yritti ymmärtää, mitä Jumala puhui hänelle tästä tilanteesta. Hän oli siirtynyt pelkästä ”tunnustamisesta” salaliittoon, mikä merkitsi tietynasteista petollisuutta, jota monet hänen työtoverinsa Tunnustuskirkossa eivät ymmärtäneet. Pian sen jälkeen kun Bonhoefferista tuli amiraali Canaroksen alaisuudessa armeijan

tiedustelupalvelun kaksoisagentti, hän siirtyi todella yksinäiseen tilaan (396).

(386) Monissa kuulusteluissa vankilassa Bonhoeffer näytteli tyhmää ja väitti, että kirja oli vain tieteellinen kirjallisuuseksegeesi. Hän väitti, että kirjallisuuslautakunnan hänen ”uskonnollisiin kirjoituksiinsa” kohdistamat kiellot olivat epäselviä, eikä hän ollut ymmärtänyt, että hänen olisi pitänyt alistaa tämä käsikirjoitus tarkistettavaksi. Tämä tapahtuma kuvaa Bonhoefferin käsitystä siitä, mitä merkitsi ”puhua totta”. Kuuliaisuus Jumalalle siinä, että hän julkaisi juutalaismyönteisen kirjan – ja hienovaraisesti teeskenteli olleensa täysin tietämätön siitä, että kansallissosialistit vastustaisivat sen sisältöä – oli totuudellisuutta. Hän tiesi, että jos hän olisi lähettänyt käsikirjoituksen heille etukäteen, se ei olisi koskaan nähnyt päivänvaloa. Bonhoeffer ei epäillyt lainkaan sitä, että Jumala halusi hänen julkaisevan tässä kirjassa totuuden. Hän ei ollut velvollinen kertomaan natseille totuutta tästä käsikirjoituksesta.

(388) Bonhoeffer liittyi Pääesikunnan tiedustelupalveluun kesällä 1940. Tiedustelupalvelun ja Gestapon välillä oli vahvaa kilpailua, sillä niillä oli eri toiminta-alueet. Bonhoefferilla olisi laaja liikkumavapaus, joten hän voisi jatkaa työtään pappina, ja hänellä olisi peite, jota hän tarvitsisi laajentaakseen toimiaan salaliiton hyväksi. Lisäetuna oli se, että Saksan armeijan tiedustelupalvelun arvokkaana jäsenenä Bonhoefferia tuskin kutsuttaisiin asepalvelukseen. Hän täyttäisi näennäisesti tärkeää velvollisuutta isänmaata kohtaan. Hän oli mukana useissa petoksissa, joissa oli kovat panokset, mutta silti hän itse tiesi, että hän oli kaikessa tässä äärimmäisen kuuliainen Jumalalle. Hänelle tämä oli *cantus firmus*, joka sai päätä huimaavat sekavuudet muuttumaan täysin johdonmukaisiksi.

(389) Heydrichin alainen Valtakunnan pääturvallisuusvirasto (RSHA) syytti syyskuussa kuitenkin Bonhoefferia kumoukselliseksi toimijaksi ja vaati häneltä säännölliset raportit. Bonhoeffer ei ottanut näitä syytteitä vastaan alistuneesti. Oli tärkeää iskeä takaisin ja säilyttää se mielikuva, että hän oli vankka kolmannen valtakunnan kannattaja. Jälleen hän näytteli tyhmää, kirjoitti tuohtuneen kirjeen RSHA:lle ja esitti vastalauseensa sitä luonnehdintaa vastaan, että hän olisi ollut jotakin muuta kuin patriootti. Hän lainasi myös arvostettujen esi-isiensä ja sukulaistensa lausahduksia, mitä hän ei olisi normaalioloissa ikinä tehnyt, sillä se olisi tuntunut hänestä ylpeilyltä ja naurettavalta. Mutta hän teki kaiken ilmeenkään värähtämättä ja lopetti jopa kirjeen näyttävästi: "Heil Hitler!" Kissa ja hiiri -leikki oli alkanut (390). Ja niin Bonhoeffer lähetettiin Müncheniin. Siellä hän muutti luostariin asumaan.

Asia 13: Vaarojen keskellä

(402) Olkaamme varmoja siitä, että Jumala kutsuu teitä ja meitä vain sillä hetkellä, jonka hän on valinnut. Siihen hetkeen saakka, hetkeen, joka on yksin Jumalan kädessä, meitä kaikkia varjellaan kaikkein suurimmankin vaaran uhatessa. Ja kiitollisuudesta, jota tunnemme tästä varjeluksesta, nousee varmasti uudenlainen valmius, kun viimeinen kutsuhuuto kuuluu.

Kuka voisi ymmärtää, miten valitaan ne, jotka Jumala kutsuu varhain? Eikö nuorten kristittyjen varhainen kuolema aina tunnukin meistä siltä kuin Jumala olisi ummistanut silmänsä parhailta välikappaleiltaan hetkellä, jolloin heitä eniten tarvitaan? Mutta Herra ei tee virheitä. Mahtaneeko Jumala tarvita veljiämme johonkin salattuun palvelutehtävään meidän hyväksemme taivaallisissa? Meidän on lopetettava inhimilliset tuumailumme, jotka aina haluaisivat tietää enemmän kuin mihin kykenevät, ja tarrauduttava siihen, mikä on varmaa. Kenet Jumala sitten kutsuukin kotiin, häntä Jumala rakastaa. ”Herra oli häneen mieltynyt ja joudutti hänen pääsyään pahan keskeltä” (Viisauden kirja 4:14).

Tiedämme tietenkin, että Jumala ja Paholainen käyvät sotaa keskenään maailmassa ja että Paholaisellakin on sanansa sanottavana kuolemasta. Kuoleman kohdatessa emme *pysty* vain sanomaan kohtaloon alistuen: ”Jumala tahtoo sitä”, vaan meidän täytyy nostaa sen rinnalle toinen todellisuus: ”Jumala ei tahdo sitä.” Kuolema paljastaa, että maailma ei ole sellainen kuin sen kuuluisi olla, vaan että se on sovituksen tarpeessa. Vain Kristus on kuoleman voittaja. Tässä kohtaa tiukka vastakkainasettelu – ”Jumala tahtoo sitä” ja ”Jumala ei tahdo sitä” – tulee tiensä päähän, ja siihen löytyy myös ratkaisu. Jumala myöntyy siihen, mitä Jumala ei halua, ja tästä lähtien kuoleman itsensä täytyy sen vuoksi palvella Jumalaa. Tästä lähtien ”Jumala tahtoo sitä” sisältää myös ajatuksen, ”Jumala ei tah-

do sitä.” Jumala tahtoo kuoleman voittamista Jeesuksen Kristuksen kuoleman kautta. Vain ristillä ja Jeesuksen Kristuksen ylösnousemuksessa on kuolema vedetty Jumalan voiman piiriin, ja sen on nyt palveltava Jumalan omia tavoitteita. Kyse ei ole kohtaloon alistumisesta vaan pikemminkin elävästä uskosta Jeesukseen Kristukseen, joka kuoli ja herätettiin kuolleista meidän tähtemme, ja tämä usko kykenee selviytymään perin pohjin kuolemasta.

Kun eletään Jeesuksen Kristuksen kanssa, kuolema yleisenä kohtalona, joka lähestyy meitä ulkoapäin, kohdataan sisältäpäin tulevalla kuolemalla, jokaisen omalla kuolemalla, kuolemalla vapaaehtoisesti joka päivä omasta tahdosta. Kristus meissä luovuttaa meidät kuolemalle, jotta hän voisi elää meissä sisäisesti. Näin sisäinen kuolemamme kasvaa kohdatakseen ulkoapäin tulevan kuoleman. Kristityt ottavat oman kuolemansa vastaan tällä tavoin, eikä ruumiillinen kuolemamme olekaan enää loppu vaan muuttuu pikemminkin elämämme täyttymykseksi Jeesuksessa Kristuksessa. Tässä astumme yhteyteen hänen kanssaan, joka pystyi oman kuolemansa hetkellä sanomaan: ”Se on täytetty.” (403)

Asia 14: Tappioon johtavalla tiellä

Ei ole helppoa lukea tappioon johtavaa tietä Jumalan kansan elämässä. Kuten islam lakaisi kaikki tuhannet kristilliset seurakunnat lyhyessä ajassa Pohjois-Afrikassa, nyt näytti käyvän Saksassa Kristuksen seurakunnalle samalla tavoin.

(335) Kuitenkin Bonhoeffer kirjoitti adventtikirjeessään 1938: Emme kerta kaikkiaan pysty vakaasti uskomaan sitä tosiasiaa, että Jumalan asioilla oleminen ei aina tuo meille menestystä ja että me todella saatamme olla epäonnistujia, mutta olemme kuitenkin oikealla tiellä. Mutta juuri tästä huomamme, olemmeko lähteneet liikkeelle uskossa vaiko vain oman innostuksemme puuskassa.

Saman huhtikuun aikana Bonhoeffer toimitti konfirmaation. Hän käytti saarnassaan sotilasvertausta: ”Nykyiset konfirmoitavat ovat kuin nuoria sotilaita, jotka marssivat sotaan – Jeesuksen Kristuksen sotaan, jota käydään tämän maailman jumalia vastaan. Se on sota, joka edellyttää sitoutumista koko elämäksi. Eikö Jumala, meidän Herramme, olekin tällaisen taistelun arvoinen? Epäjumalanpalvelus ja pelkuruus saartavat meidät joka puolelta, mutta julmin vihollinen ei kohtaa meitä ulkoapäin, se on sisällämme. Herra minä uskon, auta minun epäuskoani” (326).

(381) Maailmassa, jossa menestys on kaiken mittana ja arviointiperusteena, tuomitun ja ristiinnaulitun hahmo jää vieraaksi ja parhaimmillaan säälin kohteeksi. Maailma antautuu menestyksen nujertamaksi. Silloin määräävinä eivät ole ajatukset tai mielipiteet vaan teot. Menestys tuo vääryyksillekin oikeutuksen... niin aidosti ja harkitsemattomasti, ettei mikään muu maallinen valta voisi sallia sitä itselleen. Historia vetoaa omassa tehtävässään siihen väittämään, että tarkoitus pyhittää keinot. Ristiinnaulitun hahmo kumoo kaikki ajatukset, joiden mittana on menestys. Jumala ei ole kiinnostunut meidän menestyksestämme vaan kuuliaisuudestamme. Jos joku on kuuliainen Jumalalle, hän on valmis kärsimään tappion ja kaiken mitä eteen tulee.

(393) ”Viime vuonna, kun – – pääsimme vuoden loppuun, me kaikki luultavasti oletimme, että tänä vuonna olisimme päässeet ratkaisevasti pidemmälle ja näkisimme selvemmin. Nyt on vähintäänkin kyseenalaista, onko tämä toive toteutunut – Minusta tuntuu melkein siltä, että jos meidän on sopeuduttava tilanteeseen pitkällä aikavälillä, meidän on elettävä syvemmin menneestä ja nykyisyydestä – mikä merkitsee: elettävä kiittollisuudesta – kuin mistään tulevaisuudennäystä.”

”Meidän on kuljettava erittäin syvän laakson kautta – uskoisin, että laakso on paljon syvempi kuin miltä meistä nyt tuntuu – ennen kuin pystymme kiipeämään jälleen toiselle puolelle. Pääasia on, että antaudumme kokonaan johdatettaviksi emmekä vastustele ja ole kärsimättömiä. Silloin kaikki käy hyvin.”

Asia 15: Kuoleman kohtaaminen

(559) Flossenbürgin leirin lääkärinä toiminut H. Fischer-Hüllstrung kuvasi vuosia myöhemmin Bonhoefferin elämän viimeisiä minuutteja näin: ”Yhden mökin huoneesta näin puoliavoimesta ovesta pastori Bonhoefferin, joka ennen vankilavaatteidensa riisumista oli polvistunut lattialle ja rukoili palavasti Jumalaansa. Olin syvästi liikuttunut siitä, millä tavoin tämä rakastettava mies rukoili: hy-

vin hartaasti ja aivan varmana siitä, että Jumala kuuli hänen rukouksensa. Teloituspaikalla hän lausui jälleen lyhyen rukouksen ja kiipesi sitten portaat hirsipuulle rohkeasti ja tynesti. Hänen kuolemansa koitti muutaman sekunnin kuluttua. Niiden melkein viidenkymmenen vuoden aikana, jolloin olen työskennellyt lääkärinä, olen tuskin koskaan nähnyt ihmisen kuolevan niin täydellisen suostuneena Jumalan tahtoon.”